

בין מסורת לחידוש היצירה הפרשנית היהודית

בית אבי חי
ד"ר אריאל פיקאר
חשוון תשפ"א – נובמבר 2020

כיצד מתקיימות מחלוקות ביהדות ואיך מכריעים בה ?

מה יעשה אדם כאשר צו האל נוגד את צו המוסר הפנימי שלו ?

האם הפרשנות היא יצירה אנושית או גילוי הרצון האלוהי הטמון בתורה ?

כיצד גישר הרמב"ם על הפער שבין המסורת לפילוסופיה, ומדוע פרצו חכמי הקבלה והחסידות את גבולות הפרשנות ? מהי תפיסת הפרשנות של הרב קוק ושל עמנואל לוינס ?

איזו התחדשות יהודית מציעה הציונות ומה חשבו על כך אחד העם וחיים נחמן ביאליק ?

בשאלות אלו ועוד נעסוק במסגרת הקורס 'בין מסורת לחידוש'.

המסורת היהודית היא מסורת של דילמות ושל מחלוקות שעיצבו תרבות תוססת ורבת פנים . דווקא הרצון לחדש ולעצב את היהדות מתוך דיאלוג עם ההווה, היה תמיד ביטוי ליהדות שורשית אותנטית ומלאת חיים .

תרבות פרשנית היא תרבות דינמית מפני שהמתח בין עבר להווה מפרה אותה במקום לשתק אותה . סוד קיומה לאורך הדורות של התרבות היהודית הבנוי על דיאלוג פרשני-יצירתי עם המקורות המקודשים, שיוצר גשר בינם לבין תמורות הזמן והמרחב

"כבר נאמר למשה מסיני"

רבי יהושע בן לוי אמר:

[...] מקרא משנה תלמוד ואגדה.

אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו – כבר נאמר למשה בסיני.

מה טעם?

"יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא" (קהלת א, י), משיבו חבירו ואומר לו "כבר היה לעולמים" (שם). (תלמוד ירושלמי, פאה, פ"ב ה"ד)

"בשעה שעלה משה למרום"

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וקושר כתרים לאותיות.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, מי מעב על ידיך? אמר לו: אדם אחד יש, שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, הראהו לי. אמר לו: חזר לאחוריה. הלך וישב בסוף שמונה שורות – ולא היה יודע מה הם אומרים. תשש כוחו.

כון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להם: הלכה למשה מסיני – נתישבה דעתו.

חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו: רבוננו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? אמר לו: שתק, כף עלה במחשבה לפני.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכרו. אמר לו: חזר לאחוריה.

חזר לאחוריו וראה ששוקלין בשרו במקוילין. אמר לפניו: רבוננו של עולם, זו תורה וזה שכרה?!

אמר לו: שתק, כף עלה במחשבה לפני. (תלמוד בבלי, מנחות כט ע"ב)

שנינו: "חֲתָכוּ (את התנור) חֲלִיֹּת וְנָתַן חוֹל בֵּין חֲלִיָּה לְחֲלִיָּה – ר' אֱלִיעֶזֶר
מְטַהֵר וְחֲכָמִים מְטַמְּאִים" – וְזֶה הוּא תַנּוּר שֶׁל עֲכָנָאִי.

שנו: בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הִשִּׁיב ר' אֱלִיעֶזֶר כָּל תְּשׁוּבוֹת שֶׁבְּעוֹלָם וְלֹא קִבְּלוּ הַיְמָנוּ.
אָמַר לָהֶם: אִם הִלְכָה כְּמוֹתִי – חָרוּב זֶה יוֹכִיחַ! נֶעְקַר חָרוּב מִמְּקוֹמוֹ מֵאָה
אָמָּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מְבִיאִין רְאִיָּה מִן הַחָרוּב. חֲזַר וְאָמַר לָהֶם: אִם הִלְכָה
כְּמוֹתִי – אֲמַת הַמַּיִם יוֹכִיחוּ! חֲזַרוּ אֲמַת הַמַּיִם לְאַחֲוֵרֵיהֶם. אָמְרוּ לוֹ: אֵין
מְבִיאִין רְאִיָּה מֵאֲמַת הַמַּיִם. חֲזַר וְאָמַר לָהֶם: אִם הִלְכָה כְּמוֹתִי – כְּתִלִי בֵּית
הַמְּדַרְשׁ יוֹכִיחוּ! הִטּוּ כְּתִלִי בֵּית הַמְּדַרְשׁ לְפָל.

גַּעַר בָּהֶם ר' יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לָהֶם: אִם תִּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְּצַחִים זֶה אֵת זֶה
בְּהִלְכָה – אַתֶּם מָה טִיבְכֶם? לֹא נִפְּלוּ מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל ר' יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא זָקְפוּ
מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל ר' אֱלִיעֶזֶר – וְעַדִּין מִטִּין וְעוֹמְדִין.

חֲזַר וְאָמַר לָהֶם: אִם הִלְכָה כְּמוֹתִי – מִן הַשָּׁמַיִם יוֹכִיחוּ!
יֵצְאָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה: מָה לָכֶם אֶצֶל ר' אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהִלְכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם!
עָמַד ר' יְהוֹשֻׁעַ עַל רִגְלָיו וְאָמַר: "לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא" (דְּבָרִים ל, יב) – אֵין אָנוּ
מְשִׁיחִין בְּבֵת קוֹל, שֶׁכְּבָר כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה בְּהַר סִינַי: "אַחֲרַי רַבִּים לְהַטֹּת"
(שְׁמוֹת כג, ב).

מֵצְאוּ ר' נִתָּן לְאֵלֶיהוּ. אָמַר לוֹ: מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה?
אָמַר לוֹ: שָׁחַק וְאָמַר: נִצְחוֹנֵי בְּנֵי, נִצְחוֹנֵי בְּנֵי! (תִּלְמוּד בַּבְּלִי, בַּבָּא מִצִּיעָא,
נֹט ע"א)

"לא בשמים
היא"

"אלו ואלו דברי אלוהים חיים"

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: הלכה כמותנו, והללו אומרים: הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל.

וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלוהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

כאותה ששנינו: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו בית הלל לבית שמאי: לא כף היתה מעשה, שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית. אמרו להן בית שמאי: אי משם ראייה?! אף הן אמרו לו: אם כף היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימיה.

ללמדך שכל המשפיל עצמו — הקדוש ברוך הוא מגביהו, וכל המגביה עצמו — הקדוש ברוך הוא משפילו. כל המחזיר על הגדולה — גדולה בורחת ממנו, וכל הבורח מן הגדולה — גדולה מחזרת אחריו, וכל הדוחק את השעה — שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני שעה — שעה עומדת לו. (תלמוד בבלי, עירובין יג ע"ב)

"היאך אפשר
שיהו שניהם
דברי אלוהים
חיים?"

אלו ואלו דברי אלהים חיים.

שאלו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שיהו שניהם
דברי אלהים חיים וזה אוסר וזה מתיר?

ותירצו: כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו
לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים
להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה
מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה
כמותם, (חידושי הריטב"א למסכת עירובין - רבי יום טוב
בן אברהם אשכנזי - ספרד סוף המאה – 13)

"ענפים מן השורשים"

השרש השני שאין ראוי למנות כל מה שלמדים באחת משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או בריבוי.

[...] ואולי תחשוב שאני בורח מלמנותן להיותן בלתי אמתיות והיות הדין היוצא במדה ההיא אמת או בלתי אמת, אין זו הסבה אבל הסבה כי כל מה שיוציא אדם הם ענפים מן השרשים שנאמרו לו למשה בסיני בבאור והם תרי"ג מצות. ואפילו היה המוציא משה בעצמו אין ראוי למנותם. (ספר המצוות לרמב"ם שורש ב)

"כל הנדרשין בתלמוד באחת משלש עשרה מדות כולן דברי תורה והם פירוש תורה שנאמרה למשה בסיני [...] הרי הגזרה שוה כתורה שוה ולא לעניין פירוש מה שכתוב בתורה בלבד אלא אף להביא דבר מחודש שאינו כתוב בתורה"

כי המדרשים כולם בענין המצות אין בהם מקרא יוצא להם מידי פשוטו אלא כולם בלשון הכתוב נכללים אע"פ שהם מרבים בהם בריבויים. ואין מדרש כבוד תלמידי חכמים מלשון 'את ה' אלהיך תירא' מוציא הכתוב מפשוטו [...] אבל הכתוב יכלול הכל כי אין הפשט כדברי חסרי דעת הלשון ולא כדעת הצדוקים. כי ספר תורת ה' תמימה אין בה אות יתר וחסר כולם בחכמה נכתבו.

"לא אמרו אין מקרא אלא כפשוטו. אבל יש לנו מדרשו עם פשוטו ואינו יוצא מידי כל אחד מהם אבל יסבול הכתוב את הכל ויהיו שניהם אמת"
(השגות הרמב"ן לספר המצוות של הרמב"ם)

"גזרה שווה –
כתורה שווה"

"וכל תורה שבעל-פה רמוזה בתורה"

והא דקאמר 'אמר הקב"ה: אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות', משום דאע"ג דפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אינם מן התורה אלא מדרבנן כדפרישנא, מ"מ ממה שאמרה 'זכרון תרועה' יש ללמוד שראוי להזכיר פסוקי תרועה ופסוקי זכרון. ומלכיות נפקא לן כמו שדרשו רז"ל בספרא מפסוק 'והיה לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם' ...

ומשום הכי קתני ר"ע שאמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות וכו' שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקב"ה שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים. וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר, שזו דעת מינות הוא. ... ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראיה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה, כלומר, שאינם מחדשים דבר מלבם. וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום (חידושי הריטב"א על מסכת ראש השנה דף טז ע"א)

"הוא נשאר נבוך ונדהם!"

"מטרת הספר הזה להעיר לאדם דתי, אשר נקבעה בנפשו והושגה באמונתו אמיתת תורתנו, ואשר הוא שלם בדתו ובמידותיו, והוא עיין במדעי הפילוסופים וידע את משמעויותיהם, והשכל האנושי משכו והביאו לתת לו את מקומו הראוי לו (אך מנעוהו מכך פשטי התורה... וכתוצאה מכך הוא נשאר נבוך ונדהם. או שילך בעקבות שכלו וישליך מעליו מה שידע מאותם שמות, בחושבו שהוא משליך מעליו את יסודות התורה, או שיישאר עם מה שהבין מהם ולא יימשך אחר שכלו, ונמצא שהוא פנה עורף לשכלו וסר ממנו ויהיה סבור עם זאת שהזיק לעצמו ופגם בדתו. הוא יישאר עם אותן אמונות מדומות, פוחד וחולה, ולעולם בכאב לב ומבוכה רבה."

(רבי משה בן מימון – הפתיחה לספר מורה נבוכים)

"יודע אני שכל איש מתחיל, אשר לא למד דבר מן העיון, יפיק תועלת מכמה מפרקי ספר זה, ואילו האיש השלם, בן-תורה - וכפי שאמרתי, נבוך - יפיק תועלת מכל פרקיו, ומה רבה תהיה שמחתו בו וכמה יערב לאוזנו!

ואילו המבולבלים אשר מוחותיהם לוכלכו בדעות שאינן נכונות ובדרכים מסלפות, וחושבים את אלה לחוכמות אמיתיות, וטוענים שהם אנשי עיון, שעה שאין להם ידיעה כלל בדבר הנקרא חוכמה באמת - הללו יירתעו מפרקים רבים בספר. ומה מאוד יקשו עליהם, מכיוון שהם לא ישיגו בהם משמעות כלל ומכיוון שמתוכם יתברר שפסולים המטבעות המזויפים שבידם שהם אוצרם ורכושם השמור עמם לעתות מצוקה".

כללות כל הנשמות שישים רבוא והתורה שורש
הנשמות דישראל, ולכן יש כנגדם שישים רבוא
פירושים אשר כפי כל פירוש מן השישים רבוא
משם נתהווה שורש נשמה אחד מישראל, ולעתיד
לבוא כל אחד ואחד יקרא וידע את התורה כפי
הפירוש המגיע לשורשו אשר על ידו נברא, וכן
הוא בגן עדן.

(ספר הכוונות לאר"י, ונציה 1620, נג ע"ב, מצוטט אצל
שלום, פרקי יסוד, עמ' 65.)

"שישים ריבוא
פירושים..."

"ובכל מקום שהוא רואה ולומד, מוצא את עצמו"

"אפילו אדם פשוט אם ישב עצמו על הספר, ויסתכל על אותיות התורה, יכול לראות חדשות ונפלאות, הינו שעל-ידי הסתכלותו היטב היטב על אותיות התורה יתחילו האותיות להאיר ולהצטרף בבחינת אותיות בולטות ומצטרפות שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (יומא עג ע"ב), ואזי יראה נפלאות צרופים חדשים. ויכולין לראות בהספר מה שבעל המחבר לא כיון לזה כלל, וזה אפשר אפילו אדם פשוט, כי אדם גדול יכול לראות זאת בלי יגיעה, רק אפילו אדם פשוט לגמרי יכול להשיג ולראות חדשות כנ"ל, אם ישב עצמו ויסתכל על אותיות התורה כנ"ל. אך שלא יעמיד הדבר לנסיון, כי יכול להיות שאז דוקא לא יראה כלל" (ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן קמא, רפא).

"אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי לעשות רצונך וכו' (תהלים מ): כשאדם רואה ולומד בספר, ובכל מקום שהוא רואה ולומד, מוצא את עצמו, הינו שלוקח לעצמו מוסר, ורואה פחיתותו ושפלותו, בכל מקום באיזה ספר שהוא בא ומעין שם, זה סימן שחפץ לעשות רצונו יתברך. וזה, אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי. זה סימן לעשות רצונך אלקי חפצתי כנ"ל" (ליקוטי מוהר"ן קמא, קכא).

בין תורת ה' לתורת האדם

והנה לחנך נערי בני ישראל על הסדר הנכון, יחלק לשתי מחלקות. המחלקה האחת היא ללמדו תורת האדם, והם הדברים שבעבורם בעליהם ראויין להקרא בשם אדם [...] והמחלקה השניה היא ללמדו תורת ה', שהם חקי האלהים ותורותיו, דברים הנעלים משקול דעת כל אדם, ונודעו למשה רבנו ע"ה בנבואה.

[...] ובכלל תורת האדם הן הידיעות הנימוסיות, דרכי המוסר והמדות הטובות ודרך ארץ, ולכלכל דבריו בדברי חן ולשון צחות, [...] וכן לדעת קורות הדורות (היסטוריה) וצורת הארצות והימים (גיאוגרפיה), וחכמת תכונת השמים (אסטרונומיה) וכיוצא בהן, [...] שכלם בכח האדם ללמדם באמצעות החושים והשכל, מבלי שיצטרך אליהם ענין אלהי להשיגם, ולא ספר זכרון לגדור בעד השכחה. ('דברי שלום ואמת' לנפתלי הרץ וייזל, ברלין 1782)

"ועיקר הכל הוא האמונה לא השכל והחקירה"

והנה קם מאנשי עמנו איש רשע העיז בפניו שהתורה אינה חשובה מאומה והנימוסים חשובים יותר מהתורה [...] כי הירא את ה' עיניו בראשו, ויאחז בזה ובזה, והתורה עיקר, ואף על פי כן לומד גם לשון צח ונימוסיים הנכונים המדריכים את האדם לכל דרך טוב, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה, והרי עיקר מלאכתנו הוא משא ומתן וצריך לידע כתב ולשון וכן הסנהדרין שהם היו עמודי הדת של תורה היו צריכין להבין לשונות העמים.

[...] ובזה אזהרה לנו שלא להעמיק דעתנו בחקירות בדבר הנוגע בעסק האמונה. וכל דברי המחקרים בזה, יהיו מבני עמנו או מאיזה עם שיהיה בזה, הבל הבלים בדבר שאין שכל האנושי משיג. ועיקר הכל הוא האמונה לא השכל והחקירה. [...] ושורש תורתנו היא האמונה במה שקיבלנו מאבותינו לא לילך בחקירות.

[...] אבל הזהרו מאוד ירא את ה', כי מתוך שתרגילו עצמכם בלשון תרצו לקרות גם כן בספרים שאינם מועילים ללשון רק חוקרי חקירות באמונה ובתורה. ועל ידי כן יעלה טינא חס ושלום בלבבכם בעסק האמונה.

(הרב יחזקאל בן יהודה סג"ל לנדא רב העיר פראג (הנודע ביהודה) דרושי הצל"ח, ורשה תרמ"ו, דרוש לט לשבת הגדול (1782).

"על דבר בית הכנסת ישנה שסתרו אנשי הקהל קדש
והרחיבו בנין החדשה לרומם בית אלקינו ורוצים
להעמיד הבימה שקורים בתורה בסוף בהכ"נ סמוך
לארון הקודש ולא באמצע כמו שהיה מקדמת דנא
באמרם שיהיה נוי והרוחה יותר בבהכ"נ מאשר
תעמוד באמצע, ונפשו היפה בשאלתו אי שפיר דמי
לשנויי או לא: [...] והכלל החדש אסור מן התורה
בכל מקום ורום מעלתו מקומו מוזכר לו לטובה
למחות בחזקת יד להעמיד הדביר על מכונו וגם כל
העם הזה על מקומו יבוא בשלום." (הרב משה סופר
שו"ת חתם סופר חלק א (או"ח) סימן כח) (הונגריה, 1762 –
1839).

"חדש אסור מן
התורה"

"בעיות חדשות שדורשות פתרון"

הרב בצמ"ח עוזיאל,

הקדמה לשו"ת
משפטי עוזיאל
תרצ"ה

זאת ועוד אחרת: תנאי החיים, שנויי הערכים, תגליות הטכניקה והמדע, מולידים דור דור שאלות ובעיות חדשות שדורשות פתרון. אין אנו יכולים להעלים את עינינו משאלות אלה ולומר „חדש אסור מן התורה” כלומר כל דבר שלא נזכר מפורש בדברי קדמוננו הרי הוא בגדר האסור, ומכל שכן שאין לנו הרשות להורות בו היתר משקול דעתנו, ולא להשאיר אותן כהלכות עמומות וסתומות שכל אחד ינהוג בו לפי דעתו; אבל זו היא חובתנו לפשפש בהלכות ללמד סתום מן המפורש, וכן אמרו רז"ל: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה וכו' פלפלת בהכמה הבנת דבר מהוך דבר, (שבת לא') על כגון זה אמרו:

"לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת"

[...] ובדורנו זה אחראית וקשה מאד נעילת דלת בפני גרים לפי שהיא פותחת שערים רחבים ודוחפת אנשים ונשים מישראל להמיר דתם ולצאת מכלל ישראל או להטמע בגוים ויש בזה משום אזהרת רז"ל: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מ"ז). ואדם מישראל שנטמע או שנדחה מישראל נהפך לאויב ישראל בנפש, כמו שההיסטוריא מעידה על זה בהרבה מקרים והרבה דורות וגם אם לא נחוש ונאמר ילך החבל אחרי הדלי, מכל מקום לבניהם ודאי שאנו חייבים לקרבתם לא מבעיא אם הם בני ישראלית שבניה הם ישראלים גמורים אלא אפילו אם הם בני גוייה הרי מזרע ישראל המה, ואלה הם בבחינת צאן אובדות, וירא אנכי שאם נדחה אותם לגמרי על ידי זה שלא נקבל את הוריהם לגרות נתבע לדין ויאמר עלינו: את הנדחת לא השיבותם ואת האובדת לא בקשתם (יחזקאל ל"ד) וגדולה היא תוכחה זאת מאותה התוכחה של קבלת גרים (יו"ד סי' רס"ה סעיף י"ב) ועל כגון זה נאמר: הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה (אבות פ"ב מ"א). מטעם זה הנני אומר מוטב לנו שלא נסור מדברי רבותינו שמסרו הלכה זאת לפי ראות עיני הדיינים שכוונתם לשם שמים.

הרב בן ציון עוזיאל, שו"ת פסקי עזיאל בשאלות הזמן, סה (1951)

"כח היצירה של רוח העם מבפנים"

"הבדל מעין זה נמצא גם בין היהודי המאמין ובין אותו היהודי של השואל, ביחוסם לעמם. היהודי החפשי בדעותיו, אבל „אוהב עמו וספרותו וכל קניני הרוח אשר לו“, הוא – אם אפשר לאמור כן – בבחינת פנתיאיסט לאומי. הוא רואה כח־היצירה של רוח העם מבפנים במקום שהמאמין אינו רואה אלא „כפית הר כגיגית“ על ידי כח עליון מן החוץ. לו על כן הצדקה יותר לדבר בשם „קניני הרוח“ של העם במובן הפשוט והטבעי של המלות האלה, בהיות, לפי השקפתו, הרוח הלאומי הוא הבורא לו בעצמו את „קניניו“ בצלמו והוא והם אינם בעיקרם אלא אחד: הוא – כחם הפנימי, שעל ידו הם מתהווים, חיים ומתפתחים, והם – עולמו החיצוני, שבו הוא מתגשם ומתגלה לעין ... היהודי המאמין, יותר שהוא מעמיק בתורה ומשיג את „המאור“ שבה, יותר מתמלא לבו שבח והודיה לנותנה, שבחר באומה קטנה וחלושה זו לעשותה צינור לשפע של מעלה. [...] גאותו הלאומית של היהודי המאמין היא גאות עבד שרבו מקרבו לעבודתו, נותן דבריו בפיו ועושה חפציו על ידו; וזו של הלאומי החפשי בדעותיו – גאות בן־חורין המכיר את הכח שבנפשו פנימה, מביט בנחת רוח על מפעלו הגדול לשעבר ומאמין בעצמו גם לעתיד." (אשר צבי גינצברג, "אחד העם", 1856–1927 כל כתבי אחד העם, עמ' רצא)

"אני דרכי לגאול"

אני בוחר בכוונה בטרמינים ישנים למושגים החדשים, כדי להראות על הטרמינים הללו שיש להם מושג נצחי. במשך הדורות אנחנו צמצמנו המושגים שלנו, קשרנו אותם עם תוכן מיוחד. אני רוצה לגאול את הטרמינים הללו מן האויר המיוחד הזה לתחום האויר האנושי, הכללי: סיקולריזציה של המונחים האלה, חלול אם לתרגם את המונח 'סיקולריזציה' במובן חול.

'מי שנטע כרם יחללנו'. יש חלול של גדוף ויש חלול של גאולה, פדיון. במובן זה רק נרויח טרמינים שלנו למושגים אנושיים כלליים. אני דרכי לגאול. ואני חושב כשאני משקיע את המלים הללו באטמוספירה חדשה הם מקבלים תוכן חדש וצבע חדש. חיים נחמן ביאליק, לשאלת התרבות העברית, 1932 דברים שבעל פה, ספר ראשון, תל-אביב תרצ"ה, עמ' קצז-קצח.

פירוש וביאור

הרב אברהם יצחק הכהן קוק הקדמה ל'עין איה' למסכת ברכות

מוסיף טובה וברכה לעולם ע"כ יש בטבע הענינים הנאמרים מאז והרעיונות שכבר נאמרו שני הענינים, האחד הוא להבין אל נכון יסוד אותו המאמר מצד עצמו, את המונח בו בכללו ובפרטיו, זאת היא תכונת הפירוש, "מפורש" מלשון פרש, "יפרש השוחה לשחות"⁵, הרחבה של עצם הדברים שכבר ישנם בתוכנו של המאמר אלא שהם בו מקופלים. ע"כ עלינו להרחיב הקמטים כדי לעמוד על כל הרחבתו של המאמר.

אמנם יש עוד יחש ידוע, כמה יש בכח כל אותם הרעיונות הכלולים במאמר לפעול על רעיונות שיש להם יחש עמהם עפ"י חוקי הקישור ההגיוני. וכל האופן שיש בכח מאמר זה, וכל הפרטים שבהרחבתו, להפעיל על טבע השכל לחולל ולהוליד דברים חדשים, גם זה הוא מכלל המאמר. לא מצד עצם תכונת המאמר הפרטי, כ"א מצד הגבורה האלהית שהכינה את העולם השכלי ערוך בכל צרכיו ומוכן להרחבה לאין קץ. מזה הצד יוקחו הדברים באופן רחב מאד, ע"ז נאמר "ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק"⁶. זהו הצד העליון שבדרכי הדרישה, שהוא השם הנאה לביאור, מלשון באר, באר מים חיים, ע"פ המדה הזאת יזלו מים חיים חדשים לבקרים מכל הגה ורעיון של חכמת אמת שנפל לנו מורשה מדורות הראשונים, מאבותינו הקדושים ע"ה, בין דברי תורה עצמם שהם ודאי "כפטיש יפוצץ סלע"⁷, בין דברי חכמים ז"ל. מזה הצד יוקח הביאור, לא מצד תכונת המאמר בפרטיותו, כ"א מצד פעל ד' שיש בזה, שהכין לנו סיבות רבות לאשרינו והצלחתנו האמתית, להאיר את נפשנו באורו אור האמת ולתת לנו מחיה נפשית מלאה מזן אל זן.

הרב א"י הכהן קוק – המספד בירושלים

וצריך להבין בכלל למה אנו צריכים לשני משיחים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, והרי התכלית המכוון הוא שנשיא אחד יהיה לכולם, ודוד עבדי נשיא להם לעולם.

אמנם כשם שיצר השם יתברך באדם הגוף והנשמה, ולעומתם הכוחות הנוטים להחזיק קיום הגוף על מכונו לשכללו ולפתחו וכן הכוחות המחזיקים כוח הנשמה הרוחנית ומעדנים ומשכללים אותה – ותכלית השלמות הוא שיהיה הגוף חזק ואמיץ ומפותח כראוי והנשמה בריאה וחזקה ומשוכללת, מושכת אחריה בכוחה האדיר את כל כוחות הגוף האמיצים והחזקים לתכלית השכל הטוב והטהור, חפץ העליון ברוך הוא בעולמו – כן הכין בישראל ביחוד שני אלה הכוחות; הכוח המקביל לערך הגוף האנושי השוקק לטובת האומה במעמדה ושכלולה החומרי, שהוא הבסיס הנכון לכל התכניות הגדולות והקדושות שישראל מצויינים בהן, להיות עם קדוש לד' אלקי ישראל ולהיות גוי אחד בארץ לאור הגויים.

1. מדוע מעבר לפסוק?

משום שלגבולות הברורים של הפסוקים בכתבי הקודש יש משמעות של פשט שהוא גם צופן חידה. הם מזמינים פרשנות שתפקידה לחלץ מן המשמעות המיידית של הכתוב את מה שחבוי בה. האין המשמעויות המחולצות צופנות חידה בעצמן? אף הן, בדרכן, מצריכות מדרש; ובחיפוש אחר הוראה חדשה של הכתוב מתגלות דרכים חדשות של פרשנות לפסוקים הבלתי נדלים שכבר פורשו. כך קריאת הכתוב מתחדשת תמיד; התגלות מתמשכת תמיד.

התלמוד מלמד – וחוזר על כך שמונה-עשרה פעמים בסוגיותיו – עיקרון של ר' ישמעאל: "דיברה תורה כלשון בני-אדם". העיקרון הזה תמיד מוזכר כדי שלא לאלץ את הפרשן לחפש משמעות מטאפיזית בכל המושגים של המקרא. אך הגבלה זו של הפרשנות היא תמיד יחסית והגבולות ניידים. המחשבה הגדולה העומדת מאחורי העיקרון, מהותה ההסכמה שדבר האל יכול להתקיים בשפה שבה משתמשים הברואים בינם לבין עצמם. צמצום מקסים של האינסופי, של ה"יותר" השוכן בקרב ה"פחות", של האינסופי בתוך הסופי, כמו מתוך התאמה ל"אידאת האל" על-פי דקארט. מכאן בדיוק נוספת משמעות חידתית עבור הקורא, מכאן פרשנות מרומזת – וקריאה לפרשנות – כבר מצויה בקריאה עצמה. צמצום של האינסוף בתוך הכתוב אלא אם כן – ואין בכך שום דלדול של האידאה הקרטזיאנית, גם לא של תפארת האל, גם לא של קרבתו הדתית – אלא אם כן, זוהי גדולתה הנבואית של השפה, המסוגלת להכיל תמיד יותר מן האמור, פלא של ההשראה שבה האדם מקשיב מופתע למה

התגלות " מתמשכת תמיד"

עמנואל לוינס
מעבר לפסוק
מבוא

אלמוג בהר\כותאב

קטן אביו חייב ללמדו תורה... וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו... מי שלא לימדו אביו חייב ללמד את עצמו" (הרמב"ם, משנה תורה, היד החזקה, ספר המדע, הלכות תלמוד תורה, פרק א)

הקמתי כותאב קטן עם בְּנֵי בְּסֻלּוֹן.
בְּבָקָרִים שֶׁל יוֹם שְׁשִׁי הוּא קָם עִמִּי מִקֶּדֶם
לְלַמֵּד, וְאֲנִי מִזְכִּיר לוֹ כִּי בְּחֶדֶר אֵין מוֹרֶה
וְאֵין תַּלְמִיד, רַק תּוֹרָה לְפָנֵינוּ, וְאֲנַחְנוּ מְשֻׁנָּגִים יַחַד
פְּסוּקִים בַּעֲבֵרִית וְאַרְמִית וְעֵרֵבִית.
אֲנַחְנוּ נִזְהָרִים בְּמַלִּים רַבּוֹת, בִּינְיָהֵן אֶ-לֵהִים
וְאַלְלֵה וְהַשְׁמוֹת הַרְבִּים, וְכִשְׁאֲנִי רוֹאֶה כִּיצַד
יִרְאֶה קֶשֶׁה מִתְּלַבֶּשֶׁת בְּפָנָיו, אֲנִי מִמְתִּיק לוֹ אוֹתִיּוֹת
בְּדָבָשׁ, מִתְּכַנֵּן עִמּוֹ כִּיצַד הַכּוֹתֵאב
יִתְרַחֵב עִם אֲחֵיו וְאַחִיוֹתָיו, וְנִמְתִּיק גַּם לָהֶם
אֶת הָאוֹתִיּוֹת בְּדָבָשׁ, וְלֹא נִלְעַג לְנִכְשָׁלִים,
וְנִבְרָךְ יַחַד לְפָנֵי וְאַחֲרֵי הַפְּסוּקִים.
וְאֲנִי אוֹמֵר לוֹ כָּכֵל בְּקָר בְּתֵם הַלְמוּד,
אָב חַיֵּב לְלַמֵּד לְבָנוּ תּוֹרָה, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְלַמְּדוֹ
חַיֵּב לְשַׁכֵּר מְלַמֵּד לְבָנוּ מִבְּנֵי עִירוֹ לְלַמְּדוֹ,
אָבֵל אִתָּהּ בְּנִי, עֲלֶיךָ לְזָכֵר שְׁגָם יְבוֹא הַיּוֹם
שֶׁתִּהְיֶה חַיֵּב לְהַרְגִּישׁ כְּמִי שֶׁלֹּא לְמָדוֹ אָבִיו,
וְאִז תִּהְיֶה חַיֵּב לְלַמֵּד עֲצָמָךְ כָּל הַפְּסוּקִים
וְהַשְׁמוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת וְהַתְּגִים שֶׁלֹּא חָלְפוּ בִּינֵינוּ,
וְכָל אֵלוֹ שֶׁחָלְפוּ בְּלִי שְׁאַמְרָנוּ מְלֵה אַחַת
עַל מְקוֹמָם בְּחַיֵּינוּ.

"מי שלא לימדו
אביו חייב ללמד
את עצמו"

לראות את הקולות

מסורת, יצירה וחירות פרשנית

אריאל פיקאר

כיצד מתקיימות מחלוקות ביהדות ואיך מכריעים בהן? מה יעשה אדם כאשר צו האל נוגד את צו המוסר הפנימי שלו? האם הפרשנות היא יצירה אנושית או גילוי הרצון האלוהי הטמון בתורה? כיצד גישר הרמב"ם על הפער שבין המסורת לפילוסופיה, ומדוע פרצו חכמי הקבלה והחסידות את גבולות הפרשנות? מתי צריך האדם למות על קידוש השם? מהו היחס הראוי לנזכרים ומדוע חלו בו תמורות במשך הדורות? באיזה אופן פירשה תנועת הרפורמה את היהדות בעת החדשה ומדוע התנגדה לה האורתודוקסיה? איזו התחדשות יהודית מציעה הציגות ומה חשבו על כך אחד העם, ביאליק והרב קוק?

המסורת היהודית היא מסורת של דילמות ושל מחלוקות שעיצבו תרבות תוססת ורבת פנים. דווקא הרצון לחדש ולעצב את היהדות מתוך דיאלוג עם ההווה היה תמיד ביטוי ליהדות שורשית, אותנטית ומלאת חיים. תרבות פרשנית היא תרבות דינמית מפני שהמתח בין עבר להווה מפרה אותה במקום לשתק אותה. לראות את הקולות מציג את סוד קיומה לאורך הדורות של התרבות היהודית, הבנוי על דיאלוג פרשני-יצירתי עם המקורות המקודשים, דיאלוג שיוצר גשר בינם לבין תמורות הזמן והמרחב.

לראות את הקולות הוא המדריך המקיף, המוסמך והמגוון ביותר למקורות העמוקים של תרבות המחלוקת והפולורליות במסורת היהודית לדורותיה. אריאל פיקאר, חוקר יהדות ומתחן העוסק שנים איכות בנושא זה, לוקח את הקורא, את המורה ואת התלמיד למסע בתרבות היהודית, שבו נבחנות פרשות הדרכים המרכזיות שבתן נחלקו חכמי ישראל בעיצוב פניה של היהדות בתחומים החשובים ביותר. ספר זה הוא המבוא הגדול לפרשנויות בנות הזמן הממשיכות "לראות את הקולות" שניתנו בסני מתוך אחריות להווה ולדורות שיבואו אחרינו.

על הכריכה: קן גולדמן, חברותא, 2004

ידיעות אחרונות • ספרי חמד